

עדות החודש באמצעות עזרים אופטיים*

הרב זלמן נחמיה גולדברג

שאלות לגאון הרב זלמן נחמיה גולדברג שליט"א:

האם אפשר לקדש את החודש על ראייה במשקפיים ?
האם אפשר לקדש את החודש על ראייה במשקפת או בטלסקופ ?

ב"ה, יום יט חשון תש"ס

כבוד ר' שי ואלטר שליט"א.

קבלתי מכתבו ובו שאלות חכם בהלכות קידוש החודש.

אמנם אין בידי להשיב תשובות ברורות אבל אכתוב קצת מה שנראה להעיר בעיקרי הדברים. בספר ברכי יוסף סימן ל"ה בחו"מ והובא בפ"ת שם סק"ח שנסתפק בעדים שראו דבר במראה אם יכולים להעיד והביא ראייה מגמי ר"ה כ"ד שאם ראו הלבנה במים אינם יכולים להעיד הרי שגם ראו במראה אינם יכולים להעיד, ודחה שיתכן שבמים אין הדברים משתקפים בבירור כמו שמשתקפים במראה.

ולעני"ד יש לומר בזה טעם אחר שלכאורה כל עניני עדות על ראית הלבנה אינה מובנת שהרי כתב הרמב"ם בהלכות קידוש החודש שב"ד מחשבים בחכמה האסטרונומית לדעת אם יתכן שיראה הלבנה ביום זה, ואם לפי חכמת החשבון לא יתכן - אין מקבלין עדות, שהרי ברור שעדי שקר הם או טועין; ואם על פי חשבון אפשר שתראה הלבנה - אז אם באו עדים מקבלין אותם. וקשה אי"כ מה צריך עדים כלל ? למה לא נסמוך על חשבון שבודאי נראית הלבנה !

* פורסם לראשונה בכתב העת "בלכתך בדרך", כרך י"ח (חורף תשס"ב), היו"ל ע"י תלמידי ישיבת "כרם ביבנה", עמ' 51-53.

ולומר שצריך עדות שאין השמים מכוסים בעבים א"כ אם העדים יעידו שהיו השמים טהורים בלי עבים נסמוך עליהם לקדש החודש גם בלא ראו כלל הירח !
 ובע"כ צריך לומר, שגזרת הכתוב שמצוה לקדש על פי עדים שראו בעיניהם הלבנה, ולא די בידיעת האמת שיש לבנה בשמים. ולפי"ז יוצא שאין העדים באים להעיד שנדע האמת שיש כעת לבנה שניתן לראותה, אלא כך המצוה שראו עדים הלבנה ועדותם הוא שראו. ולפי"ז נראה פשוט מסברה שאם העדים מעידים שראו הלבנה במראה - לא נקדש על פיהם, שאף שעל ידי המראה נדע האמת שיש לבנה בשמים אבל לא די בכך ולא עדיף מראה בחשבון אסטרונומי משא"כ כל עדות שבתורה שצריך עדות לדעת האמת ובזה מהני גם מראה, שמ"מ יודעין האמת שכך וכך הוה מעשה.

ובזה יש להבין גם מה שאמרו בר"ה כ"ד א: ת"ר ראינוהו בעששית ראינו במים [תוך נהר או מעין ראינו דמותה של לבנה] ראינוהו בעבים [יום המעונן היה וראינוהו מאירה דרך עוביו של עב] חציו במים חציו ברקיע חציו בעששית חציו ברקיע אין מעידים עליו וכו' הכי קאמר חציו ברקיע חציו בעבים חציו בעששית חציו ברקיע אין מעידים עליו ע"כ.

ובפשטות, אינו מובן מה שנראה בגמ', שעדים צריכים לראות כל החלק המאיר שבלבנה. ולכאורה לא שמענו דין זה בכל העדויות שבתורה, כגון: עדים שמעידים שראובן הרג את שמעון, וכי צריכים העדים לראות כל גופו של הרוצח והנרצח !? ומסתבר שגם כל פניו של הרוצח אינם צריכים לראות, אלא די ברואים פרצוף פניו עם החוטם, שבזה מכירים את הרוצח ודי בכך; ויותר מזה נראה, שגם בלא ראו פניו של הרוצח כלל כגון שהניח מסוה על פניו, ועדים מעידים שלא זזה יד הרוצח מידם משעה שהרג את חברו עד שעה שנתגלה פניו שמסתבר שדי בכך. תדע, שהרי דנו הפוסקים אם סומכין על עדות שמכירים בטביעת עינו של הקול ולכן גם במעידין בחושך כל שמכירין טביעת עינו של הקול די בכך להסוברים כן עיין באנציקלופדיה ערך טביעת עיין של קול כרך יח ובקצה"ח סימן פא סקי"ג ובנתיבות ובמשו"ב שם הרי שכל שראו עובדה שניתן להבין העדות די בכך וא"כ למה בראו חלק מהלבנה המאירה כגון שהשאר כוסה בעבים או ששקעה הלבנה חלק למה לא מהני ?

ולפי דברינו, שראית הלבנה על ידי העדים אינה כדי לדעת האמת שיש לבנה בשמים, אלא כך הוא הדין של קידוש החודש, שצריך שעדים יראו הלבנה - מובן למה צריך שיראו כל הלבנה ולא די במקצתה.

ומעתה לענין מה ששאלתם: "אם ראו את הלבנה במשקפים אם מעידין?"

הנה בגמרא כתוב גם "ראוהו בעששית", ועששית פירושו שראה דרך זכוכית עיין גמרא ברכות נ"ג, ב "הייתה לו נר שמונח בחיקו או בפנס או שראה שלהבת ולא נשתמש לאורה, או נשתמש לאורה ולא ראה שלהבת אינו מברך - עד שיראה שלהבת, וישתמש לאורה. בשלמא משתמש בשלהבת ולא ראה שלהבת משכחת לה דקיימא בקרן זוית, אלא ראה שלהבת ולא נשתמש לאורה היכי משכחת לה לאו דמרחקה? לא כגון דעמיא ואזלא ע"כ.

וברש"י פנס - עששית, ובחידושי הרשב"א שם כתב וז"ל:

"נראה דפנס אינו עששית דההיא כרואה שלהבת חשבינן ליה, וכאותה שאמרו: "ערוה בעששית אסור לקרות ק"ש כנגדה מ"ט? ערוה - ולא יראה בך ערות דבר כתיב, צואה בעששית מותר לקרות ק"ש. מ"ט? צואה - בכיסוי תליא מילתא וכו" עכ"ל. הרי שעששית היינו זכוכית, ועל זה אמרו, שאם ראו בעששית אין מעידים עליה. ובפשטות, לא מצינו דוגמא כזאת, שעדים שראו עדים בעששית לא מקבלים עדותן. ולפי דרכנו שעדות קידוש החודש אין ענינה לגלות האמת שלבנה ברקיע, אלא עדות שראוהו, ולכן אפשר להבין שכל שלא ראו בלי הפסק, אפילו של זכוכית אין נחשבת לראיה. ועיין בביאור הלכה סימן רצט סט"ו ד"ה או שהכריע כרש"י ולא כהרשב"א, והטעם שלא תקנו לברך על ברית האור אלא כשהאור מגולה בלא כיסוי ולא טמון וכעיקר בריתו שהוא בגלוי וכו' עיי"ש. וא"כ, נראה שיש לומר שגם ראית הלבנה במשקפים מהני, אבל א"כ קשה מה שאמרו שראו בעששית לא מהני וצ"ע.

ומה שדנת ברואה את הלבנה במשקפת או בטלסקופ:

בזה נראה שאין מעידין, גם אם נאמר שבאם ראו במשקפים מעידין ונאמר שעששית אין פירושו דרך זכוכית אלא פירוש אחר, וכעין פירוש הרשב"א פנס וכגון שראה מאור הלבנה ולא הלבנה עצמה, וכגון שהסתכל דרך פנס של ברזלים וכיסה את הלבנה אבל ראה סביבותיה וזה אינה נחשבת לראיה וכמה ראה עננים.

מ"מ בראה בטלסקופ והוא באופן שבלי כלי זה אין הלבנה נראית מחמת קטנותה או מטעם אחר שכמו שקיימל"ן שאין איסור לאכול שרצים רק אלו הנראים בעינים אבל חיידקים שאינם נראים בעין מחמת קטנותם ורק בזכוכית מגדלת אינם בכלל שרצים שאסרה תורה וכמו **שכתב החכמת אדם בהלכות תולעים בנינת אדם** בהיתר לשתות חומץ עיין שם. ומעתה מסתבר שאם הלבנה קטנה שלא נראית בעיני אדם רק על ידי טלסקופ אין מעידין עליה שאין זה נחשב כראיה, כן נראה לענ"ד. ומאחר שאתם עוסקין בענין זה בודאי תעינו ותמצאו בזה ידיעות וסברות ואשמח לשמוע.

מנאי ז.נ. גולדברג.

ונראה להוסיף שמה שכתב המ"ב שלא לברך מאורי האש כשהאש מכוסה בזכוכית יתכן שאין ללמוד מזה שגם אין לברך כשרואים על ידי משקפים שיתכן שאם האש מכוסה לא תקנו על אש כזה לברך, אבל כשרואה במשקפים אין האש מכוסה [אבל לענין מה שכתבנו שראה הלבנה על ידי עששית שם אין הלבנה מכוסה רק האדם רואה על ידי זכוכית] ושמעתי פעם מת"ח שאמר **שהחזו"א** נסתפק במי שלובש משקפים ורואה ערוה וסוגר את העינים אם מהני כאלו הערוה מכוסה, שבערוה הנראית מרשות אחרת מועיל סגירת העינים, ובאותו רשות לא מהני להרבה פוסקים, ולכן גם ערוה בעששית מועיל סגירת עינים, אבל משקפים אין זה נחשב כרשות אחרת. כל זה שמעתי פעם.

ועיין בחידושי הגרי"ז על התורה פרשת בא שכתב שבאם ראו הירח בזכוכית מגדלת אין מעידין עליה וכתב שם הטעם שיש שיעור לגודל הלבנה ונלמד מ"כזה ראה וקדש" ופחות מגודל כזה אין מקדשין אותה, ולכן גם כשמקדשין על פי חשבון אין מקדשין אלא כשהלבנה מגיעה לגודל שניתן לראותה בעין.**

** עוד תשובות בנושא: שו"ת שבות יעקב סימן קכ"ו ובשו"ת יתוה דעת ח"ד סימן י"א ד"ה המרכיב [העורר].